

**KWALITATIEVE MONITOR
REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE
PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006**

EINDRAPPORTAGE

MAART 2009

EB Management

Burger Advies

Driebergen/Leiden

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave.....	2
1. Aanleiding.....	3
2. Onderzoeksvraag en onderzoeksmethode	4
2.1. De onderzoeksvragen	4
2.2. De steekproef.....	4
2.3. De ijkmomenten en geledingen.....	5
2.4. Interviews en schouwingen	5
3. Resultaten eerste ijkmoment; korte samenvatting.....	6
3.1. De regeling aanvullende subsidie praktijkgerichte leeromgeving	6
3.2. Het keuzeproces	8
3.3. Onderwijskundige aspecten	9
3.4. Effecten aanpassingen.....	9
4. Het tweede ijkmoment: de resultaten.....	11
4.1. De realisatie	11
4.2. Effecten van de aanpassingen: intern	14
4.3. Effecten van de aanpassingen: extern	20
4.4. De lessen	25
4.5. Tot slot.....	28
Bijlagen	30
Bijlage 1: De steekproefscholen	31
A. De scholen (en vestigingen) in de steekproef.....	32
B. De scholen naar aard van het project.....	35
C. De scholen naar geografische spreiding.....	36
D. Aoc's respectievelijk scholen WVO.....	36
E. De scholen naar schoolgrootte	37
F. De scholen naar aantal vestigingen.....	37
G. De scholen met een aanvraag voor een extra bijdrage	38

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

1. AANLEIDING

Voor de jaren 2006 en 2007 is uit de middelen van het Fonds Economische Structuurversterking (FES) een budget van € 237 miljoen uitgetrokken ten behoeve van een eenmalige (aanvullende) investering in de fysieke leeromgeving van scholen voor vmbo, praktijkonderwijs en vmbo-groen aan aoc's. Uit eerder onderzoek¹ was gebleken dat de kwaliteit van de fysieke leeromgeving van deze scholen zeer matig was. Voor deze eenmalige investering werd de regeling aanvullende subsidie praktijkgerichte leeromgeving 2006 en 2007 in het leven geroepen. Deze regeling was er op gericht scholen in staat te stellen hun onderwijs meer praktijkgericht vorm te geven via de aanpassing van de praktijklokalen en in combinatie hiermee eventueel de inrichting ervan.

De verwachting was dat de uitvoering van de regeling goed zou aansluiten op de al in gang gezette onderwijsvernieuwing (zoals de introductie van de werkplekkenstructuur), zou bijdragen aan een betere aansluiting op het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt en aan een vermindering van de les- en schooluitval. Ook werd verwacht dat de aanpassingen in de fysieke leeromgeving zouden kunnen leiden tot een beter schoolklimaat voor leerlingen en docenten.

Om na te gaan of deze doelen en effecten ook werkelijk opgetreden zijn, heeft het Ministerie van OCW besloten de uitvoering van de regeling te monitoren. Deze monitor betreft zowel kwantitatieve als kwalitatieve elementen. De kwantitatieve elementen zijn op dit moment onderwerp van studie. Voor de kwalitatieve elementen is aan ons, EB management en Burger Advies de opdracht verleend een kwalitatieve monitor uit te voeren.

De kwalitatieve monitor hebben wij vorm gegeven door een representatief aantal scholen te bezoeken en interviews af te nemen bij drie geledingen binnen de scholen. De interviews zijn gehouden in het vierde kwartaal van 2007 en het vierde kwartaal van 2008.

In januari 2008 hebben wij de eerste rapportage in het kader van de kwalitatieve monitor uitgebracht, die was gebaseerd op de situatie eind 2007.² Het onderhavige rapport is de eindrapportage van de uitvoering van de kwalitatieve monitor en is gebaseerd op de situatie eind 2008.

---

¹ De kwaliteit van de fysieke leeromgeving van het vmbo, 20 februari 2001, Deloitte & Touche

² Kwalitatieve monitor Regeling aanvullende subsidie praktijkgerichte leeromgeving 2006, eerste Rapportage, 23 januari 2008, EB management en Burger Advies.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

2. ONDERZOEKSVRAAG EN ONDERZOEKSMETHODE

2.1. De onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvraag bij de kwalitatieve monitor is hoe de gedane aanpassingen in de fysieke leeromgeving (al of niet in samenhang met andere maatregelen) hebben geleid tot het resultaat. Dat betekent dat bij de kwalitatieve monitor de “hoe-vraag” centraal staat.

Naast deze centrale onderzoeksvraag zijn door het ministerie nadere deelvragen geformuleerd: Welke processen hebben zich voltrokken rondom de aanpassingen in de fysieke leeromgeving? En hoe zijn die processen in kwalitatieve termen te kwalificeren? Hebben deze maatregelen geleid tot een verbetering van het schoolklimaat voor leerling en docenten en zo ja hoe? Op welke wijze is het onderwijs(proces) verbeterd, bijvoorbeeld de aansluiting van theorie en praktijk? Wat waren hierbij de succes- en faalfactoren? Hebben de aanpassingen invloed gehad op de verhouding van de school met het vervolgonderwijs of het bedrijfsleven en zo ja welke? Wat heeft een en ander voor leerlingen en docenten opgeleverd? Zijn er uit de onderzochte scholen goede voorbeelden te destilleren, die breder kunnen worden verspreid?

Om deze vragen te beantwoorden hebben wij bij een representatief aantal scholen de uitvoering van de regeling onderzocht. Deze scholen zijn door ons twee keer bezocht waarbij we interviews hebben gehouden met diverse geledingen en we de resultaten hebben geschouwd. De weerslag daarvan is opgenomen twee rapportages.

2.2. De steekproef

Om verantwoorde uitspraken te kunnen doen over de kwaliteit van de processen die zich rondom de aanpassingen in de fysieke leeromgeving op basis van de regeling hebben voltrokken hebben wij een substantieel aantal scholen in het onderzoek betrokken. Onder substantieel verstaan wij 10% van de scholen die hebben geparticipeerd in de regeling.

De representativiteit van deze scholen is geborgd door er zorg voor te dragen dat de procentuele verdeling in de steekproef van negen criteria in zeer belangrijke mate overeenkomt met de procentuele verdeling van deze criteria bij alle scholen die hebben geparticipeerd in de regeling. Per criterium stellen wij als voorwaarde dat de afwijking niet groter mag zijn dan plus of min 2,5%. Voor de standaardbijdrage zijn op basis van de regeling door 415 scholen aanvragen ingediend en door de Minister gehonoreerd. In de steekproef zijn daarom 41 scholen opgenomen. Tot deze scholen behoren 86 vestigingen. Het aantal leerlingen op deze scholen bedraagt ongeveer 41.500.

In bijlage 1 van dit rapport zijn de scholen uit de steekproef opgenomen evenals de nadere detaillering op basis van de hiervoor genoemde criteria.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

2.3. De ijkmomenten en geledingen

Om de resultaten en effecten van de regeling zo zuiver mogelijk in beeld te kunnen brengen onderscheiden we in deze monitor drie momenten: de situatie voor de uitvoering van de regeling (de nulsituatie), de stand van zaken in het vierde kwartaal 2007 (het eerste ijkmoment) en de situatie in het vierde kwartaal in 2008 (het tweede ijkmoment).

De situatie zoals die vóór het bekend worden van de regeling voor de school gold, is op te vatten als de nulmeting of nulsituatie. Die nulsituatie was, zoals uit de eerste rapportage bleek, geen statische. Scholen hadden op dat moment ook projecten in de sfeer van de subsidieregeling in uitvoering, of hadden al dan niet ver gevorderde plannen daartoe.

Het eerste ijkmoment is de situatie in het vierde kwartaal van 2007. Op dat moment is de regeling meer dan een jaar van kracht. De beschikkingen op de aanvragen voor de standaardbijdragen zijn op 1 maart 2006 verstrekt, die voor de extra bijdrage eerste tranche op 1 juli 2006 en de beschikkingen voor de extra bijdrage tweede tranche op 1 oktober 2006.

De nulsituatie en de resultaten van het eerste ijkmoment zijn verwoord in onze eerste rapportage van januari 2008. Het tweede ijkmoment is de situatie in het vierde kwartaal van 2008. Dat beeld is nu compleet en vormt de basis voor deze eindrapportage.

2.4. Interviews en schouwingen

Alle 41 scholen (en in verreweg de meeste gevallen alle vestigingen) zijn door ons twee maal bezocht. Bij deze schoolbezoeken zijn niet alleen de interviews afgenomen, maar zijn ook de aanpassingen (voor zover gerealiseerd) feitelijk geschouwd. Dat heeft niet alleen geresulteerd in een rijk gevarieerd beeld van aanpassingen, innovaties en aansluiting bij relevante onderwijskundige ontwikkelingen, maar ook van de noodzaak daartoe en dilemma's erbij.

In de eerste rapportage stonden vier thema's centraal: de regeling zelf, het keuzeprocess dat binnen de school heeft plaatsgevonden in het kader van de regeling, de onderwijskundige aspecten samenhangend met de regeling en de effecten van de aanpassingen in de fysieke leeromgeving op basis van de regeling. Een korte samenvatting daarvan is opgenomen in de volgende paragraaf.

Bij de interviews voor het tweede ijkmoment stonden de volgende thema's centraal: de realisatie van de aanpassingen, effecten van de aanpassingen intern, effecten van de aanpassingen extern en verwachtingen en lessen voor de toekomst.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

3. RESULTATEN EERSTE IJKMOMENT; KORTE SAMENVATTING

Bij het eerste ijkmoment waren de interviews geconcentreerd rondom een viertal thema's:

Aspecten die samenhangen met de regeling op zichzelf. Hoe werd/wordt de regeling gewaardeerd, wat viel op, wat was duidelijk en minder duidelijk, wat is inmiddels gerealiseerd, hoe verloopt de uitvoering en zijn er verschillen als het gaat om (vervangende) nieuwbouw en aanpassing, en waarop ligt het accent van de aanpassing (bouwkundig of investeringen in de sfeer van inventaris)?

Aspecten die samenhangen met het keuzeproces. Welke keuzes zijn gemaakt binnen de school, wie waren bij dat keuzeproces betrokken en waar lag de beslissingsbevoegdheid, hoe werd het keuzeproces gewaardeerd, zijn externe partijen (bedrijfsleven, vervolgonderwijs en/of ouders) betrokken bij het project en welke elementen speelden in het keuzeproces een bepalende rol?

Aspecten die samenhangen met onderwijskundige ontwikkelingen. Wat is de relatie met de introductie van de werkplekkenstructuur, hoe is omgegaan met de simulatie van praktijksituaties, wat is de rol van onderwijskundige methoden, hoe is aandacht besteed aan de aansluiting theorie en praktijk en met inter- en intrasectorale programma's?

Aspecten die samenhangen met de effecten van de aanpassingen. Welke effecten werden verwacht van de aanpassingen en hebben die ook plaatsgevonden, waren er (onbedoelde) neveneffecten, zijn de effecten merkbaar (meetbaar) en worden de aanpassingen ook extern benut?

3.1. De regeling aanvullende subsidie praktijkgerichte leeromgeving

In totaal zijn 415 aanvragen ingediend voor een standaardbijdrage (dit is op het niveau van het brinnummer). In theorie hadden dit 457 aanvragen kunnen zijn. Wordt gekeken naar het vestigingsniveau, dan blijkt dat 553 aanvragen zijn gedaan op een mogelijk totaal van 679. Dat impliceert dat voor 10% van de scholen en 19% van de vestigingen door het bevoegd gezag geen aanvraag is ingediend.

Voor een extra bijdrage was een eigen investering een subsidievoorwaarde. Dit gold niet voor de standaardbijdrage. Wij hebben waargenomen dat scholen regelmatig er ook voor kozen de standaardbijdrage met eigen middelen aan te vullen. Hoe groot deze eigen inzet is geweest valt op basis van dit onderzoek moeilijk in te schatten, maar een factor 1,5 sluiten wij niet uit.

In de interviews is uitgebreid stilgestaan bij de opvattingen over de regeling op zichzelf. In zijn algemeenheid kan zonder meer worden gesteld dat deze tevredenheid als groot is aan te merken.

De positieve waardering wordt ingegeven door een aantal overwegingen. Allereerst gaat het daarbij om het feit zelf dat er specifieke (positieve) aandacht wordt geschonken en middelen

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

worden toegekend aan het vmbo. Deze aandacht wordt in veel gevallen gemist of te beperkt gevonden in verhouding tot de aandacht voor de avo-sector. Bovendien wekt het veel irritatie dat, voor zover er specifiek aandacht wordt gegeven aan het vmbo, deze veelal een negatieve lading heeft.

Dit doet veel te weinig recht aan de grote inspanningen die, zeker bij de beroepsgerichte afdelingen, worden geleverd. Dat beeld leeft naar wij hebben gemerkt zeker niet alleen bij het management en de docenten, maar ook bij de leerlingen. Het negatieve effect hiervan op het eigen zelfbeeld van deze scholen en het schoolklimaat moet niet worden onderschat.

Van een andere orde is de ervaren eenvoud van de regeling en de aandacht voor zo min mogelijk administratieve lasten. Veelal werd in dat verband gewezen op de relatief eenvoudige aanvraagprocedure en de snelheid waarmee de beschikkingen werden verleend, respectievelijk de betalingen werden verricht. In dit kader was ook illustratief dat de meeste geïnterviewden van mening zijn dat uit de regeling eerder vertrouwen (volgens hen terecht) in de scholen sprak dan wantrouwen.

Ook de relatief beperkte nadruk op controleaspecten werd in dit verband genoemd, waarbij overigens als vanzelfsprekend werd geacht dat er verantwoording dient te worden afgelegd over de verkregen middelen. Wij tekenen hierbij verder aan dat de belangstelling over de uitvoering van de regeling (bijvoorbeeld in het kader van dit onderzoek) over het algemeen als blijk van interesse vanuit "het Haagse" wordt beschouwd.

De regeling maakt geen onderscheid in de noodzaak van aanpassingen in de fysieke sfeer (dat wil zeggen de grootste tekortkomingen bij voorrang oplossen). Deze invalshoek wordt verschillend gewaardeerd. Een dergelijke prioriteitsstelling lijkt op het eerste gezicht voor de hand liggend, maar nadrukkelijk werd erop gewezen dat een dergelijke benadering de complexiteit van de regeling aanmerkelijk zou hebben vergroot en geen recht had gedaan aan de variëteit van oorzaken die aan achterstandssituaties ten grondslag kunnen liggen.

In de regeling is opgenomen dat aanpassingen binnen een termijn van 18 maanden moeten zijn gerealiseerd en in geval van (vervangende) nieuwbouw binnen 30 maanden. De opvattingen over deze termijnen lopen nogal uiteen. Enerzijds worden deze termijnen als een positief drukmiddel ervaren om de veranderingen met voortvarendheid aan te pakken. Maar het merendeel van de scholen geeft aan de termijnen als weinig realistisch te beschouwen.

Gedurende ons onderzoek bleek dat veel scholen niet in staat waren deze termijnen ook werkelijk te realiseren. Van de mogelijkheid om uitstel aan te vragen is door de schoolbesturen dan ook in zeer ruime mate gebruik gemaakt. In de loop van 2007 is door het Ministerie besloten een jaar uitstel te verlenen aan alle scholen.

De scholen ervaren een groot verschil bij nieuwbouw respectievelijk aanpassing op het vlak van de eigen mogelijkheden om processen te kunnen sturen. De afhankelijkheid van lokale politieke besluitvorming bij nieuwbouw wordt over het algemeen als zeer vertragend ervaren.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Als aandachtspunt voor vooral kleinere scholen werd aangegeven dat een forse investering (met name in de sfeer van inventarissen) zeker op termijn tot een fors beslag leidt op de middelen in het kader van de bekostiging van de materiële uitgaven. Hiermee is naar hun zeggen te weinig rekening gehouden.

Hoewel het onderscheid tussen een bouwkundige aanpassing en een inventarisinvestering niet altijd volledig helder is (denk aan aan- en afvoerleidingen gekoppeld aan bijvoorbeeld lasapparatuur) hebben wij begin 2008 een inschatting gemaakt van het accent waarop de projecten betrekking hadden. In 22% van de gevallen lag het accent op de inrichting en bij 78% op bouwkundige aanpassingen.

Bij de ontwikkeling van de plannen en projecten hebben de scholen zich over het algemeen breed georiënteerd. Best practices zijn bijvoorbeeld bezocht, al dan niet onder begeleiding van huisvestingadviseurs of architecten. Opvallend hierbij is dat die kennis bij de teams op scholen (management en vakdocenten) over het algemeen al in redelijke mate aanwezig is. De behoefte aan additionele voorbeelden of ervaringen is op dit vlak beperkt.

3.2. Het keuzeproces

Het eerste aspect bij het keuzeproces waarnaar wij gekeken hebben is wie op hoofdlijnen binnen de schoolorganisatie beslissende keuzes heeft gemaakt ten aanzien van de nieuwbouw, aanpassingen en nieuwe inrichtingen. We onderscheiden daarbij een overwegende top-down-benadering en een overwegende bottom-up-benadering.

Bij de eerste benadering is de schoolleiding (en/of het bestuur) bepalend geweest bij de gemaakte keuzen, bij de tweede benadering ligt het accent op de professionals op de werkvloer, het docentencorps. Hoewel de scheidslijn hiertussen niet altijd even scherp is (veelal is sprake van een wisselwerking) komt uit de interviews naar voren dat iets vaker sprake is van een top-down-benadering.

Bij ongeveer een kwart van de scholen viel op dat de subsidieregeling door de schoolleiding (mede) is gebruikt om onderwijskundige vernieuwingen, zoals de introductie van werkplekkenstructuren, vormen van intersectorale samenwerking of verbinding van theorie en praktijk een extra impuls te geven. Sterker uitgedrukt, om die ontwikkeling hiermee min of meer af te dwingen.

De betrokkenheid van leerlingen was bij de planning en uitvoering van de bouwkundige aanpassingen (of nieuwe inrichting) relatief beperkt. In gevallen waarbij daarvan wel sprake was, ging het veelal om de kleurstelling. Bij ongeveer 15% van de scholen zijn de leerlingen actief betrokken (geweest) bij de uitvoering van de aanpassingen, bijvoorbeeld in de vorm van onderwijsprojecten. De ervaringen daarmee waren zonder uitzondering positief.

Wat betreft de betrokkenheid van het bedrijfsleven bij het opstellen van de plannen geldt ook dat deze zeer beperkt is geweest (uiteraard los van het professioneel inschakelen van

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

bedrijven). Wel geldt dat er in de sfeer van het reguliere onderwijsproces in een aantal gevallen geëxperimenteerd wordt met vormen van reclame-uitingen in ruil voor het beschikbaar stellen van leermiddelen (bijvoorbeeld bestelauto's).

3.3. Onderwijskundige aspecten

De aanpassingen in de fysieke leeromgeving hebben in nagenoeg alle gevallen een directe relatie met onderwijskundige of didactische principes en uitgangspunten. De fysieke leeromgeving is dus ondersteunend aan het primaire proces. Voor een belangrijk deel van de aanpassingen geldt dat zij zijn uitgevoerd om dat primaire proces in kwalitatieve zin op een hoger plan te brengen. Zwaar verouderd materiaal is bijvoorbeeld vervangen, de toepassing van de werkplekkenstructuur is op een professionelere wijze vorm gegeven en theorie- en praktijklokalen zijn in fysieke zin aan elkaar verbonden.

Wij hebben geïventariseerd in welke mate bij de bouwkundige aanpassingen er een **expliciete** relatie is gelegd met onderwijskundige keuzes. Dat leverde het volgende beeld op:

- De introductie of verbetering van de werkplekkenstructuur (92%);
- De introductie of verbetering van digitale hulpmiddelen (48%);
- De versterking van inter- en intrasectorale samenwerking (34%);
- De intensievere aansluiting theorie en praktijk (88%);
- De extra aandacht voor de aansluiting onderbouw-bovenbouw (34%).

We merken hierbij op dat deze aspecten ook in combinatie met elkaar kunnen voorkomen. Opvallend is dat in nagenoeg alle gevallen expliciet aandacht is geschonken aan de werkplekkenstructuur en de (verdere) integratie van theorie en praktijk in het onderwijsproces.

Bij de onderwijskundige vernieuwingen viel ons op dat er op dit vlak opvallende verschillen zijn tussen de onderscheiden sectoren. De "veranderingsbereidheid" is naar onze waarneming over het algemeen groter bij de sectoren zorg en economie dan bij de sector techniek. Een eenduidige reden daarvoor hebben wij niet kunnen traceren.

3.4. Effecten aanpassingen

Een van de kernvragen in dit onderzoek is of de aanpassingen "meetbaar" effecten hebben gehad op het werkklimaat voor de docenten en het leerklimate voor de leerlingen. Wij hebben daar naar gevraagd en de uitkomsten zijn hieronder weergegeven. Het gaat om antwoorden van leerlingen en docenten zelf, niet om de perceptie van de schoolleiding of het bestuur. Het blijkt dat in 83% van de scholen het schoolklimaat voor leerlingen is verbeterd (27%

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

enigszins; 56% sterk). Dat percentage geldt ook voor het werkklimaat van de docenten (22% enigszins; 61% sterk).

Een term die wij in dit verband met grote regelmaat opvingen bij docenten en leerlingen was "trots". Trots op wat met de aanvullende middelen is gerealiseerd, in een onderwijssector die over het algemeen wordt geconfronteerd met negatieve berichtgeving. Die trots wordt ook uitgedragen, bijvoorbeeld tijdens de open dagen als ouders op zoek zijn naar voor hun kinderen geschikt en eigentijds onderwijs. Naar de opvatting van de in deze sector werkzame professionals zal het effect van de aanpassingen mede bijdragen aan een positievere beeldvorming over dit onderwijs.

Over het algemeen betekenen de aanpassingen in de fysieke sfeer dat gewerkt wordt in grotere ruimten, waarin ook grotere groepen tegelijkertijd onderwijs ontvangen. Het betekent voor leerlingen, maar zeker voor docenten een andere werkwijze, die een groot beroep doet op hun flexibiliteit.

Het maakt het werk naar de opvatting van de meeste geïnterviewden spannender, en ook zichtbaarder, bijvoorbeeld naar collega's toe. Veelal geldt wel dat voor lwoo-leerlingen, of voor het praktijkonderwijs gekozen blijft worden voor behoud van een meer afgeschermd (veilig) omgeving.

Als belangrijkste effect wordt genoemd het nu weer up-to-date zijn van de fysieke leeromgeving. Deze waarneming geeft aan waar de schoen in dit verband de afgelopen tijd heeft gewrongen. Het ontbreken van voldoende additionele middelen. Simpel, maar waar. Dat de regeling geen generieke verhoging van het schoolbudget was, maar in de kern een doeluitkering, stond er borg voor dat de middelen ook daadwerkelijk op relatief korte termijn zijn ingezet voor het beoogde doel.

Opvallend is dat docenten in meerdere gevallen een duidelijk verband waarnemen in de sectorkeuze van leerlingen. Aangepaste en vernieuwde onderwijsruimten hebben naar hun overtuiging een zekere aanzuigende werking.

In de interviews met de leerlingen viel ons verder op dat zij "nieuwe" spullen waarderen, en er vervolgens ook zuiniger mee omgaan. Dat is ook de waarneming van docenten. Een nieuwe inrichting vergroot zo lijkt het, de sociale controle, zonder dat daarvoor allerlei ge- en verbodsbordjes nodig zijn.

De uitvoering van het primaire onderwijsproces (mede en vooral door de toepassing van de werkplekkenstructuur) heeft nog een bijkomend en wellicht niet voorzien effect. Dit betreft de duidelijke daling van de lesuitval. Doordat meer docenten (veelal samen met onderwijsassistenten) een groep leerlingen begeleiden, betekent het uitvallen van een van hen nog niet dat lessen volledig vervallen. Deze "tekorten" kunnen (zolang het niet gaat om structurele problemen) veelal relatief eenvoudig opgevangen worden.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

4. HET TWEEDE IJKMOMENT: DE RESULTATEN

Stond bij de eerste serie interviews vooral het proces van de uitvoering van de regeling centraal, bij de interviews in het vierde kwartaal 2008 is vooral gekeken naar de effecten van de aanpassingen in de fysieke leeromgeving. Enerzijds hebben we de voortgang van de realisatie in beeld gebracht van projecten die meer tijd in beslag namen (meestal projecten in de sfeer van vervangende nieuwbouw), en anderzijds hebben we de effecten en de bestendinging ervan bij reeds gerealiseerde projecten in kaart gebracht.

De (open) interviews in de tweede onderzoeksrunde hebben zich gecentreerd rondom de volgende vier thema's:

Aspecten rondom de realisatie van de aanpassingen. In hoeverre zijn de aanpassingen gerealiseerd? Is er afgeweken van het oorspronkelijke (project)plan en zo ja, waaruit bestond de verschuiving?

Effecten van de aanpassingen: intern. Welke onderwijsvernieuwingen zijn middels de regeling ingevoerd en met welk effect? Wat heeft het plan voor de leerlingen en de docenten opgeleverd?

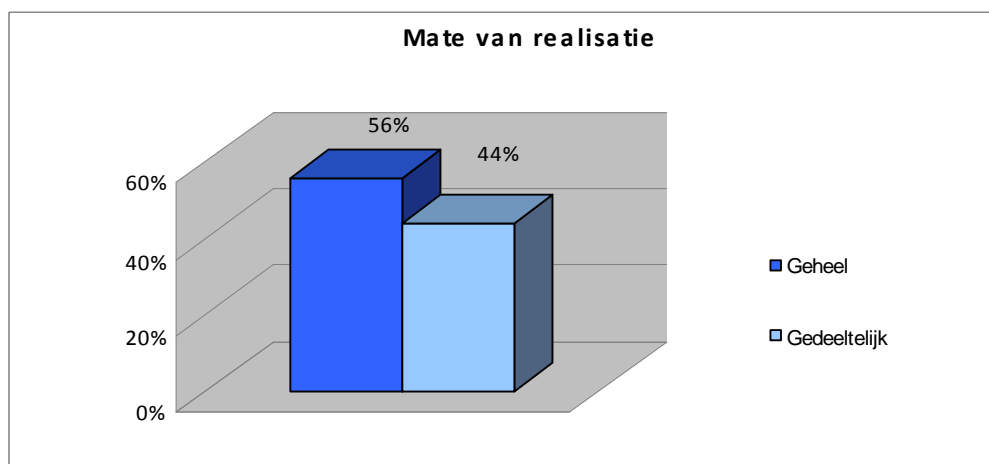
Effecten van de aanpassingen: extern. Zijn de resultaten van de aanpassingen gebruikt in de externe communicatie en op welke wijze is dit gebeurd? Welke effecten zijn gemeten ten aanzien van de instroom? Welke gevolgen hebben de verbeteringen gehad op de relatie met het vervolgonderwijs en het bedrijfsleven?

Verwachtingen en lessen voor de toekomst. Zijn de verwachtingen uitgekomen? Is er sprake van een eenmalige impuls of is er een ontwikkeling in gang gezet en op welke manier? Welke lessen zijn er ten positieve of ten negatieve zin uit het proces te trekken? Tenslotte is gevraagd of verwachtingen, terugkijkend op het traject, zijn uitgekomen.

4.1. De realisatie

Hoe staat het met de realisatie van de plannen, waarvoor de subsidieregeling is gebruikt? Uit de rondgang blijkt, dat veel in beweging is gezet. Eind 2008 is 56% van de plannen volledig uitgevoerd. Zowel aanpassingen van gebouwen als nieuwbouwprojecten zijn met vaart ter hand genomen en afgerond. De percentages voor aanpassingen respectievelijk voor nieuwbouw (al dan niet in samenhang met aanpassingen) verschillen nauwelijks van elkaar.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

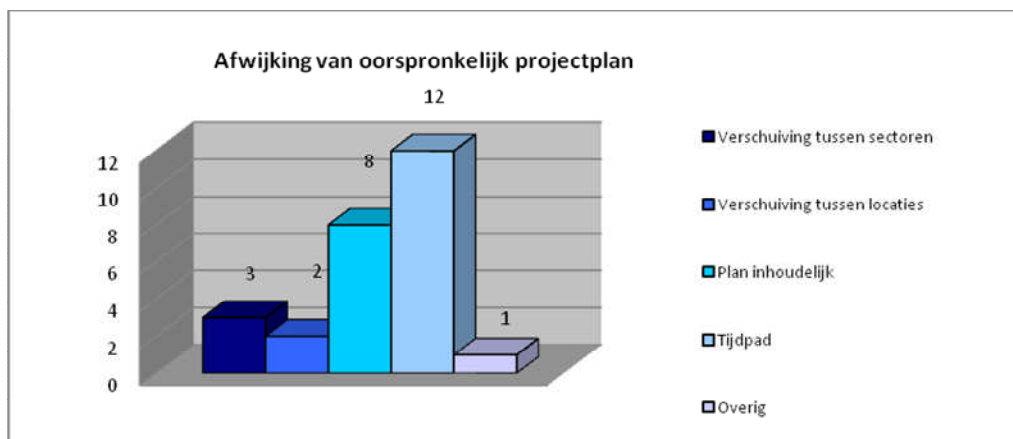

Zoomen we in op de projecten die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd, dan blijkt dat in een enkel geval het project nog in het planstadium is. Een faillissement van een aannemer, vergunningprocedures bij gemeenten worden genoemd als oorzaken voor ernstige stagnatie. De meeste van de nog niet gerealiseerde projecten zijn in de fase van uitvoering. Een (groot) deel van het budget is al besteed. Verwacht mag worden dat deze plannen binnen afzienbare tijd tot voltooiing komen.

Wat opvalt bij de beschouwing van de antwoorden op de vraag naar de realisering van de projecten is het hoge ambitieniveau van de scholen bij het inzetten van de regeling. Soms is dit een achterliggende oorzaak voor vertraging. De polsstok is te kort of de sloot te breed. In andere gevallen is de realisering van de plannen een aanleiding om nu door te pakken: we gaan verder op de ingeslagen weg. Dan is er sprake van een vliegwieleffect.

Op grond van de regeling mag het schoolbestuur dat de standaardbijdrage heeft aangevraagd voor aanpassing of inrichting/inventaris die vergoeding op een later moment alsnog aanwenden voor een andere sector of voor vervangende nieuwbouw. Het blijkt dat bij 18 van de 41 geïnterviewde scholen er sprake is van verschuivingen in het oorspronkelijke projectplan. De projectplannen van 23 instellingen hebben daarom geen wezenlijke afwijkingen ondergaan. Gevraagd naar de aard van de afwijkingen van de plannen geven de antwoorden daarop het volgende beeld:

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

In de eerste plaats moet opgemerkt worden dat in een groot aantal gevallen sprake is van meer dan één aspect van het projectplan dat gewijzigd is. Omdat een wijziging niet alleen inhoudelijke aandacht vraagt, maar ook tijd kost, is een afwijking van het tijdpad in veel gevallen het gevolg van een inhoudelijke verandering van het oorspronkelijke plan. Het aspect tijdpad is daarom vaak genoemd in combinatie met een andere aanpassing. Dit verklaart de hoge score van het aspect 'tijdpad' en relateert dat ook enigszins.

Verder blijkt dat planinhoudelijke afwijkingen (in totaal 8) het meest zijn opgetreden in vergelijking met aanpassing van projectplannen door verschuiving tussen sectoren (3 keer), verschuiving tussen locaties (2 keer) en overige afwijkingen (1 keer).

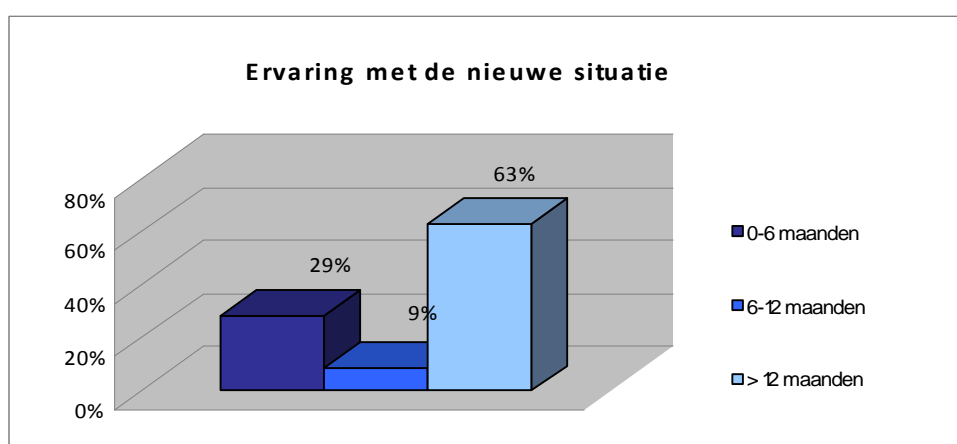
Bij nadere beschouwing over aanpassing van de projectplannen kunnen we een precisering naar de aard van de oorspronkelijke plannen aanbrengen. Zo blijkt 29% van de geconstateerde afwijkingen in de projectplannen van toepassing op plannen voor aanpassing van het gebouw. Bij projectplannen voor (vervangende) nieuwbouw is 9% van de afwijkingen geconstateerd.

Het grootste deel van de afwijkingen, namelijk 63%, heeft betrekking op projectplannen voor aanpassing en nieuwbouw. Wat we hierover kunnen zeggen is dat het voor de hand ligt dat naarmate de projectplannen meer omvattend van karakter zijn en / of de complexiteit van projectplannen toeneemt er kennelijk ook meer afwijkingen zijn ten opzichte van de oorspronkelijke plannen.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

4.2. Effecten van de aanpassingen: intern

Uit de vraag hoe lang er nu lesgegeven wordt in de nieuwe situatie, dat wil zeggen na de aanpassingen en (ver)bouw met behulp van de subsidieregeling, ontstaat een beeld van de ervaringsgrondslag waarop de geïnterviewden hun mening geven over de effecten van de regeling die hierna aan de orde komen.

De ervaringen met de resultaten van de inspanningen van de scholen blijken al vrij breed te zijn. Het grootste deel van de scholen (63%) heeft inmiddels meer dan 12 maanden ervaring op kunnen doen met de resultaten van de aanpassingen of (vervangende) nieuwbouw. De belangrijkste opmerkingen die hierbij vanuit de scholen zijn gemaakt hebben betrekking op de voorbereiding van de plannen, die vaak in een vergevorderd stadium waren toen de subsidieregeling bekend werd gemaakt. Daardoor kon een versnelling worden gemaakt waar men nu al meer dan een jaar en soms twee of drie jaar profiteert.

In situaties waarin gedurende het vervolg op de subsidieaanvraag ingrijpende wijzigingen in de plannen zijn aangebracht, zoals een verschuiving naar andere sectoren, zijn de ervaringen met lesgeven van kortere duur.

Bij zeven scholen kunnen nog weinig effecten gemeten worden, omdat de plannen nog niet in zodanige mate gerealiseerd zijn dat er al sprake is van relevante ervaringsgegevens.

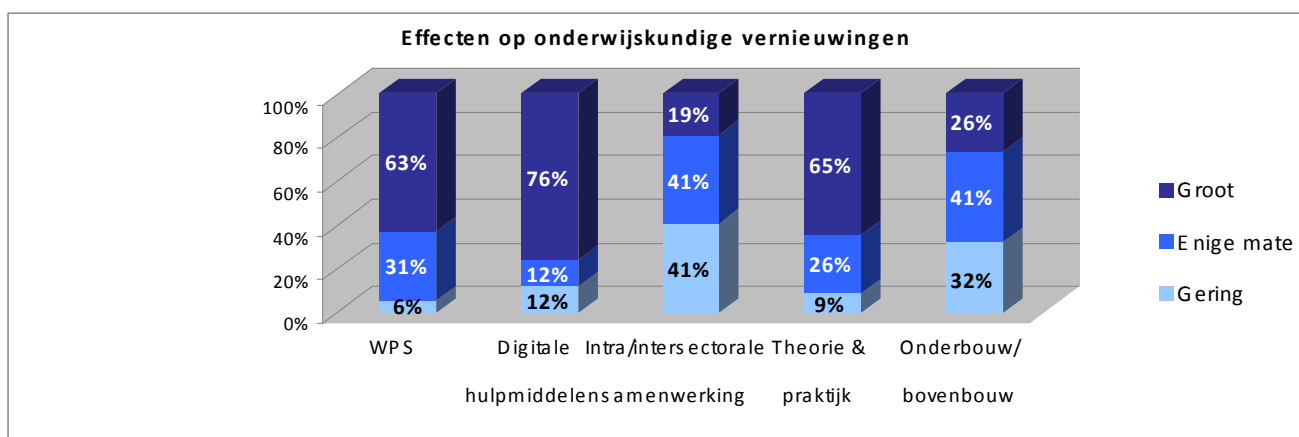
De subsidieregeling heeft tot doel om het vernieuwingsproces dat het praktijkgericht onderwijs doormaakt financieel een extra impuls te geven.

Bij het meten van de effecten van de bouwkundige aanpassingen hebben wij een onderscheid gemaakt naar een aantal onderwijskundige vernieuwingen:

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

- de introductie of verbetering van de werkplekkenstructuur
- de introductie of verbetering van digitale hulpmiddelen
- de versterking van inter- of intrasectorale samenwerking
- de intensievere aansluiting theorie en praktijk
- de extra aandacht voor de aansluiting onderbouw – bovenbouw.

Uit de rapportage naar aanleiding van het eerste ijkmoment van de regeling ¹ bleek dat in nagenoeg alle gevallen in de planvorming expliciet aandacht is geschonken aan de werkplekkenstructuur en de (verdere) integratie van theorie en praktijk in het onderwijsproces. Op grond van de uitkomsten van het tweede onderzoek stellen we vast dat op deze twee onderwijsvernieuwingen volgens de scholen door toepassing van de regeling belangrijke resultaten zijn geboekt.

Uit de interviews blijkt dat op het terrein van de digitale leeromgeving de scholen ook een forse inhaalslag hebben gemaakt, zonder dat hierop nadrukkelijk gestuurd is in de planvorming. Hiermee heeft de regeling een belangrijke impuls geleverd aan de digitalisering van het onderwijs op de scholen, zodat zij in hun onderwijsactiviteiten beter aan kunnen sluiten op de maatschappelijke context.

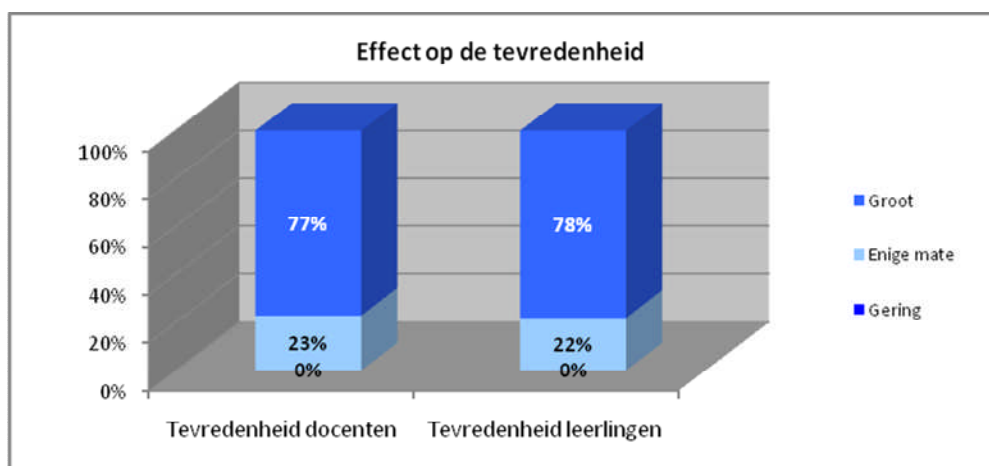
De effecten op het terrein van intra/intersectorale samenwerking en aansluiting onderbouw en bovenbouw laten iets gematigder resultaten zien. De gegevens uit de interviews laten hiervoor geen verklaring zien. Wij zijn geneigd om hier een verband te leggen met de voor

¹ Kwalitatieve monitor Regeling aanvullende subsidie praktijkgerichte leeromgeving 2006, eerste rapport, pag. 18

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

deze vormen van onderwijsvernieuwing vereiste organisatorische en procesmatige interventies die deze regeling niet faciliteert.

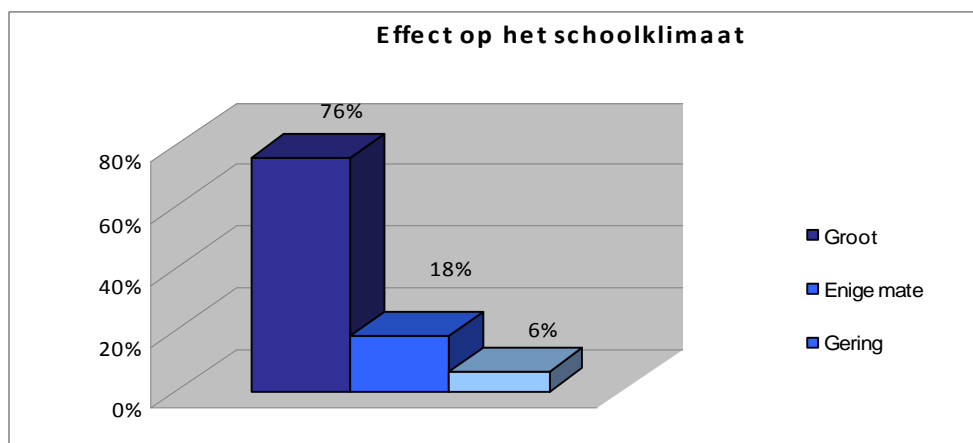
Naast de onderwijsvernieuwend impuls van de regeling is het leer- en werkklimaat voor leerlingen en docenten een belangrijk oogmerk van de regeling. Bij de tweede vragenronde langs de onderwijsinstellingen blijkt, zoals de grafiek toont, de tevredenheid over de aanpassingen in de leeromgeving bij zowel docenten als leerlingen hoog.

De aanpassingen hebben bijvoorbeeld ook een positieve invloed gehad op de motivatie van docenten. “Het heeft hun enthousiasme weer teruggebracht, wat een beetje weg was gezakt”, aldus een schooldirecteur. Daarnaast ervaren docenten de manier van lesgeven als uitdagender. Een docent is niet langer alleen een docent, maar ook een coach. Dit mist zijn effect niet op het schoolklimaat, dat in driekwart van de scholen (76%) als ‘groot’ wordt geschat.

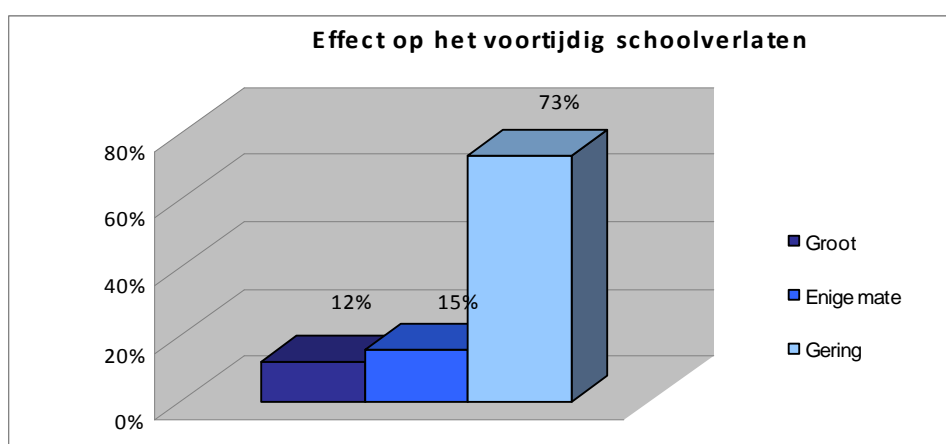

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Meer in het bijzonder worden als effecten van de vernieuwingen in de school genoemd dat het onderling contact tussen docenten en tussen docenten en leerlingen is toegenomen. Docenten gaan meer als team opereren. “Investerings betalen zich terug in inzet van docenten”, zo merkt iemand op. De investeringen in gebouw en inventaris en het gezamenlijk nadenken over het onderwijssysteem vergroten de betrokkenheid van alle partijen binnen de school.

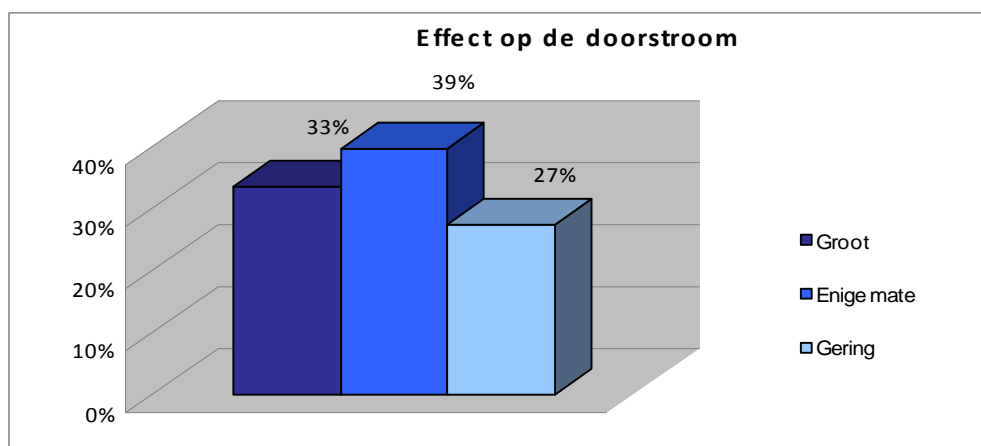
Bij het vragen naar het effect van de regeling op het voortijdig schoolverlaten zegt het overgrote deel van de scholen dat het effect hierop gering is.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Dit fenomeen doet zich naar de mening van de ondervraagden vooral voor in het vervolgonderwijs en niet op de scholen in deze sector. Daar waar voortijdig schoolverlaten wel als een belangrijk aandachtspunt wordt ervaren, zijn andere maatregelen genomen die dit tegengaan.

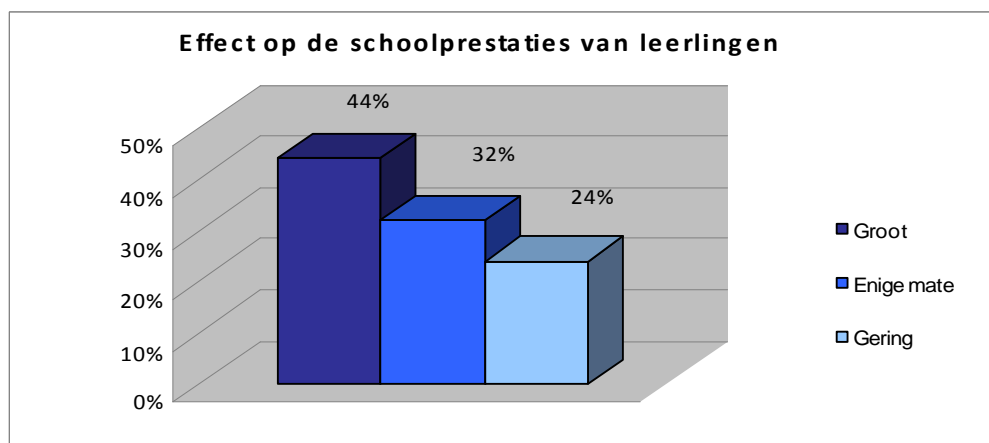
De effecten van de regeling hebben volgens de ondervraagden in 33% van de scholen een groot effect op de doorstroom en in 39% van de scholen enig effect gesorteerd.

Leerlingen zijn door de betere aanpassingen in de leeromgeving beter toegerust voor het vervolgonderwijs. "De drempel is lager gemaakt", volgens een geïnterviewde. Een andere school noemt het feit dat leerlingen nu zelfstandiger kunnen werken een belangrijke oorzaak voor een verbetering van de doorstroom. Tegelijkertijd zeggen de scholen dat de inspanningen om de doorstroom van leerlingen tot een succes te maken niet alleen afhankelijk zijn van aanpassingen in de fysieke sfeer. Er zijn ook andere maatregelen genomen om hier aan te werken, zoals samenwerking met roc's.

Het is niet eenvoudig een direct verband te leggen tussen een aanpassing in de fysieke leeromgeving en de onderwijsprestaties. In veel gevallen is het daar ook nog te vroeg voor en zullen de resultaten van het kwantitatieve onderzoek naar de effecten van de subsidieregeling gegevens op moeten leveren. Toch zijn de ondervraagde scholen overwegend positief. Zij schatten de invloed van de aanpassingen op de prestaties van de leerlingen positief in, zoals uit bijgaande grafiek duidelijk wordt.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

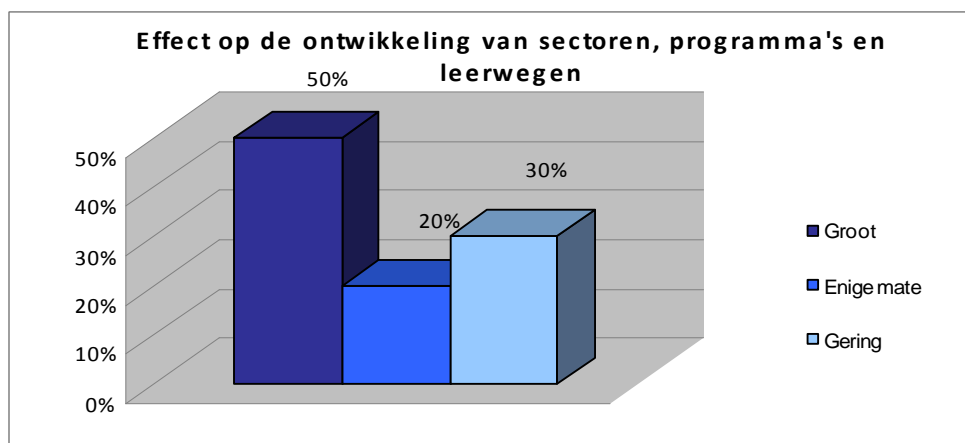
Motivatie van leerlingen en docenten is volgens de scholen hierin de centrale factor die de prestaties verhoogt. Leerlingen worden meer uitgedaagd, hebben meer plezier in het werken met goede materialen in een mooie omgeving, zijn serieuzer bezig.

In de beginfase hadden leerlingen nog moeite met het zelfstandig werken. Ze hadden liever dat de docent vertelde wat ze moesten doen. Voor leerlingen betekent dit niet langer consumeren, maar actief participeren. Ook is er sprake van een andere manier van leren. Leerlingen doen nieuwe competenties en sociale vaardigheden op. Ze presenteren beter, weten beter hoe gesprekken aan te gaan en wat ze willen en kunnen.

Overigens onderkennen de geïnterviewden dat de cijfers nog niet hard zijn, het gaat meer om indrukken. In het onderzoek naar de kwantitatieve effecten van de regeling zal een cijfermatige onderbouwing tot duidelijker conclusies kunnen leiden over de invloed van de verbeteringen op de schoolprestaties.

Bij het benoemen van de effecten van de regeling op de ontwikkeling van sectoren, programma's en leerwegen staat het woord 'ontwikkeling' centraal. Er is een ontwikkeling in gang gezet, of deze ontwikkeling heeft een belangrijke impuls gekregen door de vernieuwingen in de leeromgeving.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Zo heeft de regeling op veel scholen voor de sector techniek een breder aanbod mogelijk gemaakt, waardoor de leerlingen zich beter kunnen oriënteren. Er zijn nieuwe opleidingen gestart. De digitale hulpmiddelen sluiten beter aan bij wat wordt gevraagd in de beroepspraktijk van de leerlingen.

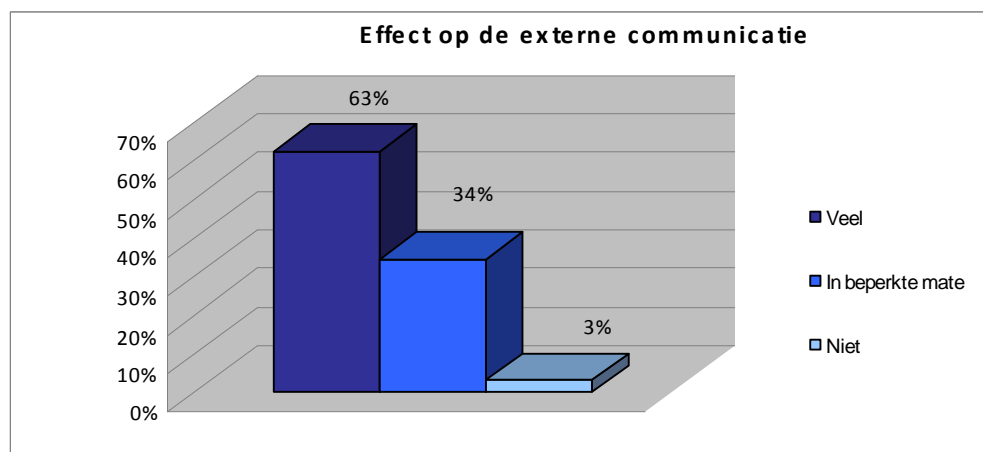
Overigens verschillen deze effecten per sector sterk. In de sector techniek zijn die anders dan in de sector zorg en in het groenonderwijs zijn de veranderingen minder spectaculair. Al met al is er sprake van een effect dat in gang gezette ontwikkelingen versterkt.

4.3. Effecten van de aanpassingen: extern

Naast de effecten op onderwijskundig gebied binnen de school, hebben wij ook onderzocht welke effecten het gebruik van de subsidieregeling heeft gehad in het verkeer van de onderwijsinstelling met de buitenwereld.

De eerste vraag die in dit kader aan de orde komt, is of de school de fysieke aanpassingen heeft gebruikt in de externe communicatie.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Uit de reacties op deze vraag komt sterk naar voren dat de scholen werken aan hun imago en dat de vernieuwingen die zijn aangebracht hierop een positief effect hebben. Er is geïnvesteerd in de school en dat betekent dat de school meetelt in het onderwijsaanbod. De scholen voelen zich serieus genomen.

Leerlingen en ouders worden het meest genoemd als doelgroep van de externe communicatie. Via eigen publicaties, website, open dagen laten de scholen zien wat er tot stand is gebracht. Van de opening van locaties, lokalen en voorzieningen wordt een feestje gemaakt, waar lokale politiek en pers worden uitgenodigd. Ook bedrijven en instellingen zijn in veel gevallen op de hoogte gebracht van de vernieuwingen, wat leidt tot een beter contact, meer stageplekken en een grotere bekendheid van de school.

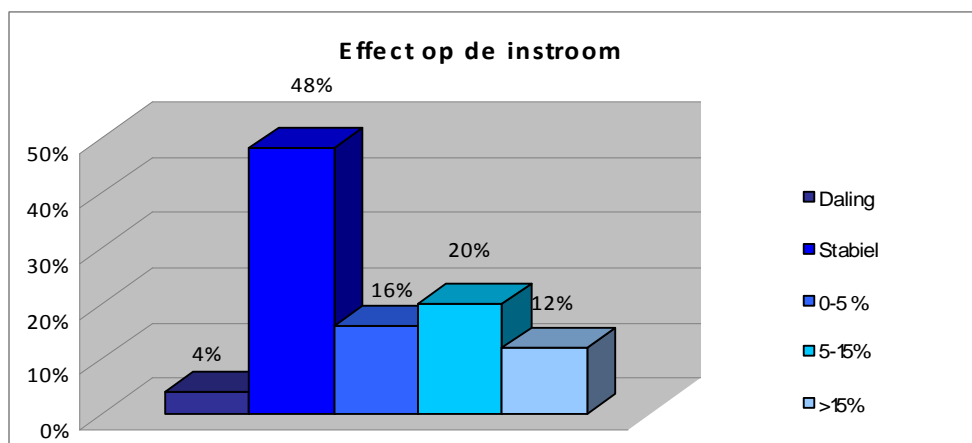
Sommige scholen zijn weer een voorbeeld geweest voor andere scholen en hebben veel oriëntatiebezoeken gehad.

Daarnaast melden wij ook dat sommige scholen aangeven dat zij niet zo goed zijn in hun public relations. Vooral van de kleinere scholen vraagt dit om een inzet en deskundigheid die niet altijd beschikbaar is.

Voor het beantwoorden van de vraag welke effecten de vernieuwingen hebben gehad op de instroom van nieuwe leerlingen is het enerzijds wellicht te vroeg en anderzijds is er de afhankelijkheid van andere autonome ontwikkelingen in de omgeving van de school (demografie, arbeidsmarkt, e.d.).

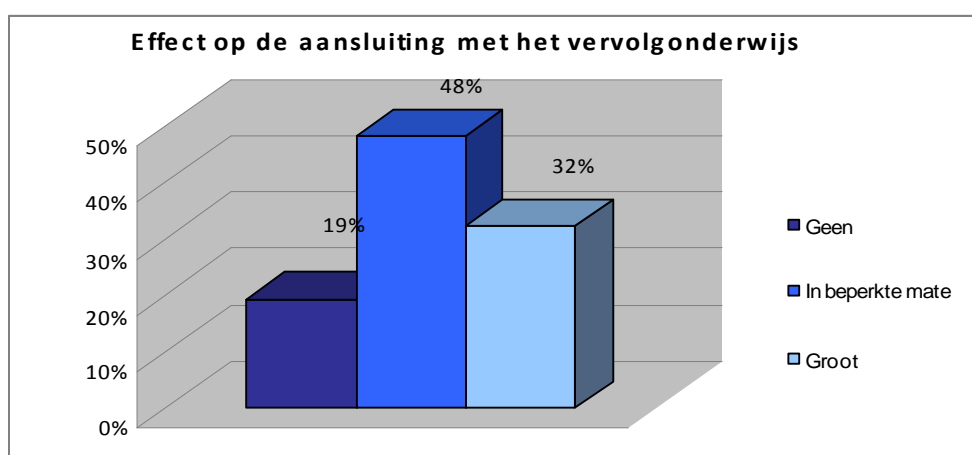
Uit bijgaande staat blijkt dat de inschatting is dat de instroom van nieuwe leerlingen substantieel is gestegen of op zijn minst stabiel is gebleven.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Een enkele kanttekening is hier op zijn plaats. Verschillende scholen noemen als aspect waar men in toenemende mate rekening mee moet houden de concurrentie met andere scholen. Zo zegt een aantal scholen te worden geconfronteerd met de aantrekkingskracht van andere scholen, die bijvoorbeeld nieuwbouw hebben kunnen plegen. Natuurlijk hangt dit nauw samen met de regio van vestiging van de school.

Andere scholen geven expliciet aan geen concurrentie te willen. Hieruit blijkt dat de gedachte aan concurrentie wel leeft. In sommige regio's speelt concurrentie helemaal geen rol. Dit heeft te maken met de vestigingsplaats van de school.

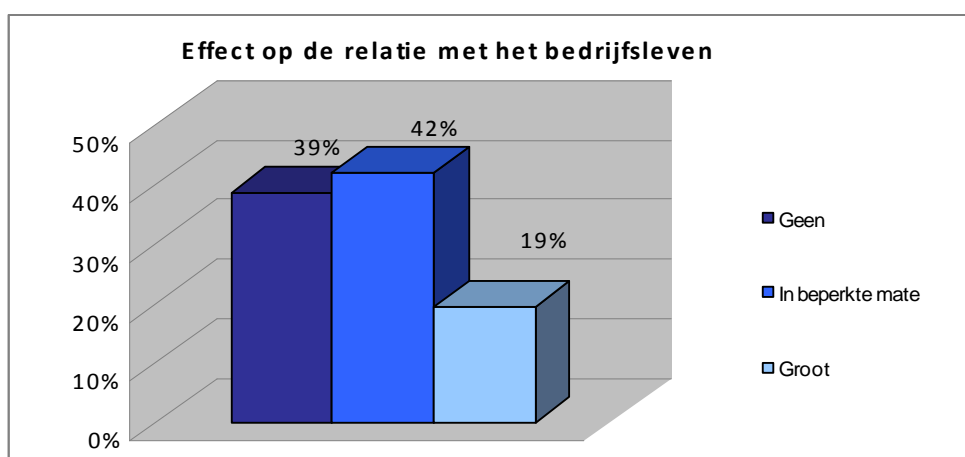
KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Eén van de doelstellingen van de subsidieregeling is om de aansluiting van de scholen op het vervolgonderwijs te verbeteren. Op onze vraag welke invloed de verbeteringen in de leeromgeving hebben op de verhoudingen van de school met het vervolgonderwijs antwoorden de scholen positief, zoals uit bijgaande grafiek blijkt.

Ter toelichting geven scholen aan dat (bestaande) samenwerking met het mbo is geïntensiveerd, omdat er een betere aansluiting met het vervolgonderwijs is gerealiseerd. In een aantal gevallen zijn de verbeterplannen opgesteld in overleg met het vervolgonderwijs. De kwaliteitsimpuls heeft er ook toe geleid dat er meer overleg en samenwerking tussen de docenten van de scholen tot stand komt.

Niet in de laatste plaats willen we hier melden dat scholen aangeven dat leerlingen beter zijn toegerust om zelfstandig stappen richting het vervolgonderwijs te zetten. Over en weer is er meer verkeer tussen de leerlingen, soms in de vorm van gebruik van de onderwijsfaciliteiten, soms in de vorm van stages. Ook al is het nog te vroeg voor een definitieve conclusie, toch kunnen we stellen dat er sprake is van een naar elkaar toegroeien van de scholen in het beroepsonderwijs.

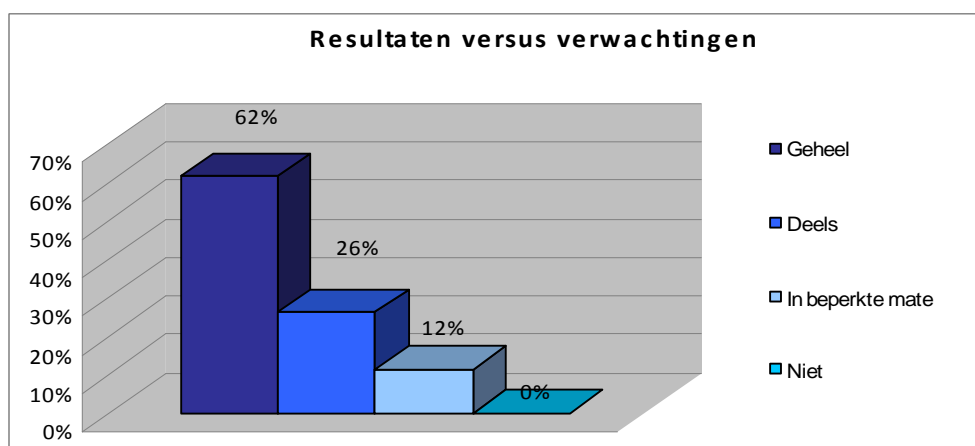
De effecten op de relatie van de scholen met het bedrijfsleven zijn iets minder uitgesproken. Toch is ook hier sprake van een meerderheid van de scholen (61%) die de effecten in meer of mindere mate positief noemt.

Uit de antwoorden blijkt dat de samenwerking met het regionale bedrijfsleven een belangrijk punt van aandacht is, ook al staan nieuwe projecten of samenwerkingsvormen meestal nog in de kinderschoenen. De aanpassingen in de scholen zijn in ieder geval een stevige impuls om de samenwerking te intensiveren. “Er valt nog veel te winnen”, merkt één van de scholen op.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

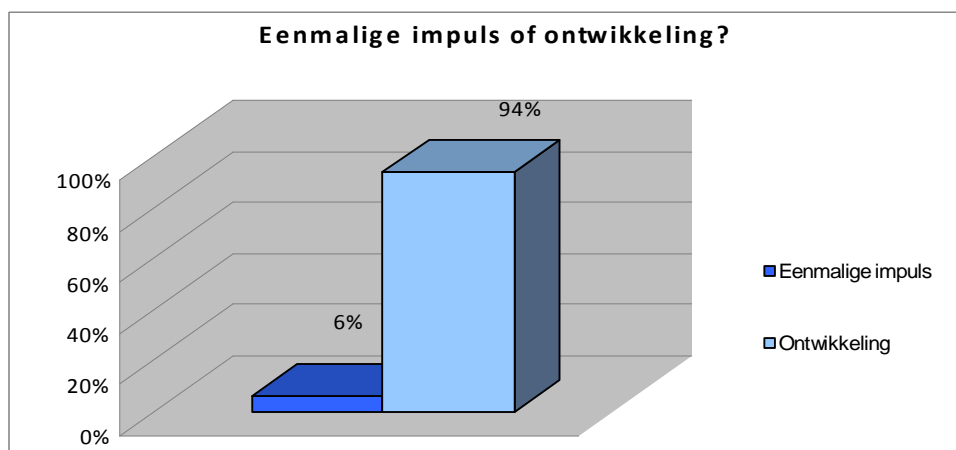
Nu de meeste scholen de eerste ervaringen met de verbeteringen in de fysieke schoolomgeving hebben kunnen opdoen is de vraag, hoe deze ervaringen zich verhouden tot de verwachtingen toen men eraan begon.

De meeste scholen die wij bezochten, waren positief over de mate waarin de resultaten voldaan hebben aan de vooraf ingeschatte verwachtingen. Toch zijn er nog steeds wensen die niet zijn ingevuld. De scholen benadrukken dat nog niet alle effecten ten volle tot gelding zijn gekomen. Maar de eerste resultaten stemmen tevreden. Docenten en leerlingen zijn meer gemotiveerd en verschillende scholen benadrukken dat de uitstraling van de school en de onderwijsvorm sterk is verbeterd. Dit verhoogt de aantrekkingskracht van de scholen voor leerlingen, ouders, maar ook voor externe partijen zoals het bedrijfsleven.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

In de antwoorden klinkt door dat de eenmalige subsidieregeling niet alleen tot goede resultaten heeft geleid en de verwachtingen voor de toekomst beter zijn, maar ook dat er met het realiseren van de aanpassingen in de fysieke sfeer een impuls is gegeven aan een ontwikkeling. Soms was deze al in gang gezet en heeft de regeling voor een versnelling gezorgd. Op andere scholen heeft het denken over de invulling en vormgeving van het onderwijs de ontwikkeling van het onderwijssysteem op gang gebracht en wordt nu verder gewerkt aan de invulling van plannen. De scholen zijn in beweging gezet en gaan ermee door.

4.4. De lessen

Welke lessen zijn geleerd? Wat zijn succes- en faalfactoren? Het zijn vragen die van belang zijn voor het beleid in de toekomst. Om die reden hebben wij op verzoek van het ministerie gevraagd naar de lessen die de scholen uit het gebruik van deze regeling hebben getrokken.

Uit de antwoorden destilleren wij een aantal lessen, zowel in negatieve als in positieve zin. Wat je juist wel zou moeten doen en waar het misloopt, komen immers voort uit dezelfde les.

Les 1: Visie voorop

Alle scholen hebben geworsteld met het ontwikkelen van plannen voor aanpassing (of nieuwbouw) van de praktijkruimten in relatie tot de visie op het onderwijsconcept. Schoolbesturen die hier een duidelijke visie op hebben, constateerden een voorsprong bij het maken van de plannen.

“In de visie op het onderwijsconcept zit de trekkracht voor het tot stand brengen van de vernieuwing”.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

“Met het ontwikkelen van de plannen stimuleerden we alle partijen binnen de school tot nadenken over hoe we onderwijs willen geven in een maatschappij die in beweging is.”

“We zijn vanuit onze eigen kracht en visie vertrokken. Gelukkig lag dit al klaar.”

Andere scholen realiseerden zich dat het vernieuwen van de schoollokalen niet gaat zonder een visie:

“We moesten de sprong in het diepe maken. Zwemmen. We hebben de lesmethoden aangepast, omdat het anders niet zou werken. De subsidie is een geweldige stimulans geweest.”

Er zijn ook scholen die pas later tot het inzicht kwamen dat aanpassing van het gebouw niet gaat zonder een visie op de wijze waarop onderwijs gegeven wordt.

“Toen we begonnen, dachten we ‘dit is mooi meegenomen’."Werkende weg kwamen we erachter dat er meer van ons gevraagd werd. Dit heeft een beweging binnen de school op gang gebracht.”

“Techniekdocenten handelen vanuit een impuls. Ze horen ergens iets over een interessant nieuw apparaat of programma, maar dat moeten ze wel om kunnen zetten naar didactische methoden. Het is lastig om die vertaalslag te maken. Wat kan ik ermee? Wat leren de kinderen ervan? Achteraf gezien hadden we misschien externe deskundigheid in moeten kopen.”

Les 2: Plan- en projectdeskundigheid is nodig

In het (korte) proces van voorbereiding van de subsidieaanvraag is plan- en projectdeskundigheid van groot belang. Daarmee is een goed plan één van de belangrijkste succesfactoren geweest voor het welslagen van de aanpassing van het gebouw.

“Als je de subsidie goed invoert, denk ik dat ze gedoemd zijn te lukken. De regeling heeft ons daarvoor genoeg ruimte gegeven. Je moet een goed plan hebben. Als dat er is, is succes verzekerd.”

“We hebben met een projectplan gewerkt waarin de verwachtingen die we ervan hebben en de doelen die we beogen centraal staan. Daardoor konden we ook selectief zijn in wat we aan gingen pakken.”

Achteraf hebben scholen ook onbenutte kansen ontdekt en hadden zij – als er een plan was geweest - narigheid kunnen voorkomen.

“We zijn te voorzichtig geweest.”

“We hebben ons zitten haasten, zonder een duidelijk plan. Als we dat wel hadden gehad, hadden we veel efficiënter kunnen werken.”

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

“We hadden geen noodscenario opgesteld. Omdat we alles tegelijk gingen verbouwen werd het traject zo omvangrijk dat we het niet in de vakantieperiode konden afronden. De verbouwing moest dus worden afgerond terwijl de kinderen alweer op school waren. Dat heeft wel tot ontevreden gezichten geleid.”

“Als je gaat verbouwen doe het dan niet met leerlingen in het gebouw. Door onhandigheid met lasapparatuur ontstond er brand. Dat is gewoon niet handig.”

“Nooit intern verbouwen. Altijd zorgen voor noodhuisvesting.”

“Een dergelijke verbouwing kost veel van de mensen in de school. Die implicaties van de invoering van vernieuwingen hebben we vooraf niet voorzien. Zo hadden we voor de docenten graag 7 of 8 taakuren extra in willen plannen.”

Les 3: De factor tijd

De subsidieregeling vroeg om directe actie. Er was weinig tijd om de planaanvraag voor te bereiden. Soms heeft dit heel goed gewerkt, vooral voor de scholen die al (onderwijskundige) plannen op de plank hadden liggen. Sommige scholen zeggen dat het hen ook heeft behoed voor al te lang nadenken.

“Als je a zegt, moet je ook b zeggen. Achteraf was het wel goed dat we meteen aan de slag moesten. We moesten heel selectief te werk gaan.”

“We hebben de sprong gewaagd en het heeft goed uitgepakt. We moesten wel.”

“Het was een geluk dat alles zo snel moest, ook al heeft het iedereen veel vrije tijd gekost.”

Een andere school trekt er de volgende les uit:

“Er moet vooraf goed nagedacht worden over alles. We zijn nu heel vaak geswitcht van ontwerp. Dat kost tijd. Daar hebben we wel van geleerd.”

Les 4: Draagvlak creëren

In de rapportage over het eerste ijkmoment is uitvoerig stilgestaan bij het karakter van de besluitvorming en het keuzeprocess. We constateerden dat de top-down-benadering waarbij het initiatief in handen is van de schoolleiding net iets vaker is toegepast dan de bottom-up benadering waarbij de professionals in de school, het docentencorps en leerlingen een actieve rol spelen in de ontwikkeling van de plannen.

Bij het tweede ijkmoment, nu er in de meeste gevallen wat meer afstand kan worden genomen, kunnen veel scholen hier kritisch naar kijken. Op basis van de uitlatingen van de scholen formuleren we als les uit de (positieve en negatieve) ervaringen dat het aanbeveling

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

verdient om docenten en leerlingen te betrekken bij het proces van verbetering van de leeromgeving.

“Omdat de lesmethoden niet goed aansloten bij de veranderingen kregen we te maken met een verhoogd ziekteverzuim bij de docenten. Daar zijn we toen snel mee aan de slag gegaan. Nu is iedereen tevreden, omdat er optimaal onderwijs geboden kan worden.”

“Soms loop je tegen grenzen op. Je ontdekt dat je met mensen te maken hebt. Daarom zullen we een volgende keer de mensen die ermee moeten gaan werken beter voorbereiden.”

“De werkwijze is geweldig. We zijn met iedereen om de tafel gaan zitten. Zo is het plan verder ingevuld. Iedereen wilde het nog mooier maken.”

“Neem altijd je personeel mee in de gedachtevorming. Door samenwerking is het teamgevoel gestegen.”

“De leerlingen hebben de catering verzorgd. Dat is een echte praktijkgerichte leeromgeving. Dat slaat aan en dat hebben de leerlingen nodig: stimuleren en afwisseling. Je doet een beroep op ze en ze leren er ook iets van.”

4.5. Tot slot

De regeling aanvullende subsidie praktijkgerichte leeromgeving 2006 heeft binnen de scholen voor veel beweging gezorgd. Misschien zouden we het ook wel een steen in de vijver kunnen noemen. Door de regeling zijn aanpassingen in de fysieke leeromgeving mogelijk geworden die soms al op een verlanglijst stonden, maar soms via een snelkookpanmethode ontwikkeld moesten worden. Dit gaat niet vanzelf. Daar getuigen de uitkomsten van onze tweede ronde langs de scholen van.

In vergelijking met de eerste rapportage is nu duidelijker geworden welke bewegingen op gang zijn gebracht. In de eerste plaats is er een stimulans gegeven aan het denken over en het uitvoeren van onderwijsconcepten en onderwijsvernieuwing. De inrichting van de werkplekkenstructuur bijvoorbeeld, leverde niet alleen de noodzaak op om anders les te gaan geven, maar leverde ook nieuwsgierige blikken op van het lokale midden- en kleinbedrijf als het gaat om de moderne apparatuur.

De op gang gebrachte beweging maakte ook nieuwe processen binnen de school nodig. Van docenten wordt meer samenwerking en optreden in teamverband gevraagd nu zij samen verantwoordelijk zijn voor een grotere groep leerlingen. Docenten zijn hierdoor ook meer gemotiveerd geraakt en hebben hun enthousiasme in het lesgeven hervonden. Er is afstemming nodig met onderwijsassistenten, die een actievere rol in het onderwijs gaan spelen. Het gezamenlijk nadenken over de toekomstvisie van de school is een must gebleken.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Voor de leerlingen van de scholen is de onderwijsplek aantrekkelijker geworden. Dit mist zijn uitwerking niet. "De leerlingen krijgen iets met die spullen", ze hebben er tijd en energie in gestopt en gaan er dus respectvoller mee om. De motivatie van de leerlingen is toegenomen en dit verhoogt de aantrekkingskracht van het onderwijs. Leerlingen werken bovendien meer zelfstandig en doen andere competenties en sociale vaardigheden op. Actief participeren in plaats van consumeren staat nu voorop.

Ditzelfde geldt voor het bedrijfsleven. De wisselwerking tussen school en bedrijf is geïntensiveerd en zal naar onze verwachting nog verder intensiveren. Niet alleen in de vorm van het aanbieden van stageplekken, maar ook zullen ondernemers actiever bij het onderwijs betrokken (willen) raken.

Voor veel onderwerpen waar wij ons op gericht hebben is het nog niet mogelijk om definitief vast te stellen wat het effect is of zal zijn. Wanneer kan dat wel? In ieder geval zullen de kwantitatieve gegevens, die nog in kaart worden gebracht, hier verdere duidelijkheid verschaffen.

Het belangrijkste effect van de regeling is het weer up to date zijn van het gebouw en de inrichting van de werkruimten. Dit is voor iedereen, binnen en buiten de school zichtbaar. Hiermee is een achterstand goedge maakt en kunnen de scholen die het betreft met meer vertrouwen naar de toekomst kijken.

**KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE
LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE**

BIJLAGEN

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

Bijlage 1: De steekproefscholen

Om verantwoorde uitspraken te kunnen doen over de kwaliteit van de processen die zich rondom de aanpassingen in de fysieke leeromgeving op basis van de regeling hebben voltrokken hebben wij een substantieel aantal scholen in het onderzoek betrokken. Onder substantieel verstaan wij 10% van de scholen die hebben geparticipeerd in de regeling.

De representativiteit van deze scholen is geborgd door er zorg voor te dragen dat de procentuele verdeling in de steekproef van negen criteria in zeer belangrijke mate overeenkomt met de procentuele verdeling van deze criteria bij alle scholen die hebben geparticipeerd in de regeling. Per criterium stellen wij als voorwaarde dat de afwijking niet groter mag zijn dan plus of min 2,5%.

We hebben negen criteria gehanteerd:

- Het aantal leerlingen op de school (schoolgrootte), waarbij wij een driedeling hebben gehanteerd van scholen met minder dan 500 leerlingen, scholen met 500 tot 1.500 leerlingen en scholen met meer dan 1.500 leerlingen.
- Het aantal vestigingen per school, waarbij wij onderscheid hebben gemaakt tussen scholen met één vestiging, respectievelijk meerdere vestigingen.
- De verhouding vbo-groen in een aoc respectievelijk (vbo- en praktijkscholen) die vallen onder de WVO.
- De geografische spreiding van de scholen, waarbij de procentuele verdeling is gehanteerd van de spreiding van de scholen naar gebieden met het eerste cijfer van de postcode.
- Het aantal aanvragen voor een standaardbijdrage.
- Het aantal aanvragen voor de extra bijdrage (eerste tranche).
- Het aantal aanvragen voor de extra bijdrage (tweede tranche).
- De verdeling van de middelen over de in de regeling onderscheiden sectoren (techniek, zorg, economie, praktijkonderwijs en groen).
- De aard van het project (aanpassing, vervangende nieuwbouw, of beide, al dan niet in combinatie met nieuwe inrichting).

Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat het aantal vestigingen en het aantal leerlingen in de steekproef groter is dan noodzakelijk voor de representativiteit ervan. Dit is vooral het gevolg van de opname van twee relatief grote clusters van aoc-scholen in de steekproef.

De scholen in de steekproef hebben ruim 32 miljoen subsidie ontvangen, waarvan ruim 7 miljoen aan extra bijdragen. Per school is dat gemiddeld € 784.000 en per vestiging € 373.000.

**KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE
LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE**

A. De scholen (en vestigingen) in de steekproef

Volgnr.	Brinnummer	Volgnr.	Vest. Nr.	Naam school
1	00AH	1	00	Openbare SGM 't Stedelijk Lyceum
2	00AQ	2	00	Zwin College SGM
3	00JT	3	02	Gereformeerde SGM Guido de Bres
4	00PS	4	04	Katholiek Lyceum in het Gooi
5	00TQ	5	00	SGM Mariëndael VBO LWOO
6	00XK	6	00	Veurs College
	00XK	7	02	Veurs College
	00XK	8	03	Veurs College
7	00ZH	9	00	SGM Gaasterland
8	01GH	10	01	Willem van Oranje College
9	01GX	11	03	Christelijk Lyceum Delft
10	01OE	12	02	Wellant College
	01OE	13	03	Wellant College
	01OE	14	04	Wellant College
	01OE	15	05	Wellant College
	01OE	16	06	Wellant College
	01OE	17	07	Wellant College
	01OE	18	12	Wellant College
	01OE	19	13	Wellant College
	01OE	20	16	Wellant College
	01OE	21	17	Wellant College
	01OE	22	18	Wellant College
	01OE	23	21	Wellant College

**KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE
LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE**

Volgnr.	Brinnummer	Volgnr.	Vest. Nr.	Naam school
	01OE	24	22	Wellant College
	01OE	25	23	Wellant College
	01OE	26	25	Wellant College
	01OE	27	27	Wellant College
	01OE	28	28	Wellant College
	01OE	29	30	Wellant College
	01OE	30	32	Wellant College
	01OE	31	33	Wellant College
11	02FC	32	04	PC College Ulenhof
12	02MF	33	00	Christelijke SGM Veenendaal
	02MF	34	03	Christelijke SGM Veenendaal
13	02UV	35	00	Gomarus College
	02UV	36	10	Gomarus College
	02UV	37	04	Gomarus College
14	02VG	38	05	Unie Noord
15	02VJ	39	01	PC en RK SGM Ubbo Emmius
16	02VT	40	00	Agnieten College
	02VT	41	01	Agnieten College
	02VT	42	02	Agnieten College
	02VT	43	06	Agnieten College
17	02ZR	44	03	Bisschoppelijk College
18	03KN	45	00	RK SGM Pius X
19	03WO	46	00	Van Lodenstein College
	03WO	47	01	Van Lodenstein College
	03WO	48	02	Van Lodenstein College
20	05AC	49	00	SGM voor Beroepsonderwijs Heerenveen

**KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE
LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE**

Volgnr.	Brinnummer	Volgnr.	Vest. Nr.	Naam school
21	05AV	50	00	Twents Carmel College
	05AV	51	03	Twents Carmel College
	05AV	52	05	Twents Carmel College
22	05FJ	53	00	Emma College
23	06HF	54	02	Udens College
24	07MZ	55	00	School voor Praktijkonderwijs de Poort
25	07UE	56	00	Praktijkschool Eindhoven
26	09VG	57	00	Midden Brabant College
27	14SM	58	05	Gooise Scholenfederatie
	14SM	59	08	Gooise Scholenfederatie
28	15BH	60	00	Christelijke SGM Groene Hart Lyceum
	15BH	61	02	Christelijke SGM Groene Hart Lyceum
29	16GZ	62	01	RSG Tromp Meesters
30	16JO	63	00	Stedelijke SGM De Rede
31	16VP	64	00	Hondsrug College
32	17DN	65	00	SGM De Meergronden
33	17HB	66	03	SGM Nieuw-West
	17HB	67	06	SGM Nieuw-West
	17HB	68	04	SGM Nieuw-West
34	17IR	69	00	Pax Christi College
35	18CH	70	00	Melanchthon College
	18CH	71	04	Melanchthon College
36	20AE	72	00	Willem de Zwijger College
37	20CJ	73	00	Het College Vos
	20CJ	74	04	Het College Vos
38	20CQ	75	00	Atlas Onderwijsgroep
	20CQ	76	01	Atlas Onderwijsgroep

**KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE
LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE**

Volgnr.	Brinnummer	Volgnr.	Vest. Nr.	Naam school
39	21FF	77	00	SGM Reigersbos
40	25EF	78	01	Clusius College
	25EF	79	02	Clusius College
	25EF	80	03	Clusius College
	25EF	81	04	Clusius College
	25EF	82	05	Clusius College
	25EF	83	06	Clusius College
	25EF	84	08	Clusius College
	25EF	85	09	Clusius College
41	27ZH	86	00	Sint-Maartenscollege

B. De scholen naar aard van het project

De regeling kent in de kern twee soorten projecten: aanpassingen van bestaande situaties of vervangende nieuwbouw. Het is mogelijk dat bij scholen beide soorten projecten voorkomen. Bovendien geldt dat beide soorten projecten gecombineerd kunnen zijn met investeringen in de sfeer van inventaris. Bij de totale groep deelnemende scholen is de procentuele verdeling van aanpassing, nieuwbouw of de combinatie als criterium geformuleerd voor de steekproef. Dat betekent de volgende verdeling:

Soort Project	Procentuele verdeling	In de steekproef
Aanpassing	68,29%	28
Nieuwbouw	21,95%	9
Combinatie aanpassing nieuwbouw	9,76%	4
Totaal	100,00%	41

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

C. De scholen naar geografische spreiding

Om zorg te dragen voor een evenwichtige geografische spreiding van de scholen in de steekproef is van alle scholen die in de regeling hebben geparticipeerd het eerste cijfer van het postcodegetal gehanteerd. Het aantal scholen per cijfer is vervolgens omgezet naar een procentuele verdeling. Deze procentuele verdeling moet overeenstemmen met de procentuele verdeling in de steekproef.

Eerste cijfer postcode	Procentuele verdeling	In de steekproef
1	14,63%	6
2	12,20%	5
3	19,51%	8
4	4,88%	2
5	12,20%	5
6	12,20%	5
7	9,76%	4
8	9,76%	4
9	4,88%	2
	100,00%	41

D. Aoc's respectievelijk scholen WVO

De regeling stond open voor scholen vallend onder de WVO en aoc's (agrarische opleidingscentra). Voor beide categorieën zijn afzonderlijke budgetten vastgesteld, waarbij de bedragen voor een extra bijdrage (eerste en tweede tranche, evenals het budget voor bijzondere omstandigheden) alleen open stonden voor de scholen vallend onder de WVO. Het budget voor de aoc's was vastgesteld op € 16,3 miljoen op het totaal van € 237 miljoen.

In het onderzoek zijn alle participerende scholen betrokken. Zou bij de steekproef alleen zijn uitgegaan van de verhouding aoc's en scholen vallend onder de WVO dan zou een aoc in de steekproef zijn opgenomen. Zou alleen uitgegaan zijn van de verhouding beschikbare budgetten dan zouden er drie aoc's in de steekproef moeten zijn opgenomen. In overleg met de opdrachtgever hebben we daarom besloten twee aoc's op te nemen, die overigens een substantieel aandeel hadden in het voor deze scholen beschikbare budget.

KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE

E. De scholen naar schoolgrootte

De regeling stond open voor alle scholen, ongeacht schoolgrootte. Om ervoor zorg te dragen dat zowel kleine(re) als grote scholen verhoudingsgewijs evenredig in de steekproef zijn opgenomen hebben we voor dit aspect een driedeling gehanteerd: Scholen tot 500 leerlingen, scholen met een leerlingaantal van 500 tot 1.500 en scholen met meer dan 1.500 leerlingen. De procentuele verhouding voor alle deelnemende scholen komt overeen met die in de steekproef.

Schoolgrootte	Procentuele verdeling	In de steekproef
Tot 500 leerlingen	40,20%	17
500 – 1.500 leerlingen	52,36%	21
Meer dan 1.500 leerlingen	7,44%	3
Totaal	100%	41

F. De scholen naar aantal vestigingen

Bij de samenstelling van de steekproef hebben we tevens rekening gehouden met het aantal vestigingen per school. Niet alleen omdat de regeling uitgaat van aanvragen per vestiging (en per sector), maar ook omdat het mogelijk was bij nader inzien binnen een school verschuivingen aan te brengen tussen vestigingen (of sectoren). Voor dit aspect onderscheiden we wederom een driedeling: Scholen met één vestiging, scholen met twee tot en met vijf vestigingen en scholen met meer dan vijf vestigingen. Ook hier geldt dat de procentuele verdeling van alle deelnemende scholen moet overeenstemmen met de procentuele verdeling in de steekproef. We merken hier wel op dat het aantal scholen met meer dan vijf vestigingen iets is oververtegenwoordigd. Dat hangt samen met de besluitvorming over de steekproef in relatie tot de aoc's.

Aantal vestigingen	Procentuele verdeling	In de steekproef
1	64,76%	26
2 tot en met 5	32,50%	13
Meer dan 5	2,72%	2
Totaal	100%	41

**KWALITATIEVE MONITOR REGELING AANVULLENDE SUBSIDIE PRAKTIJKGERICHTE
LEEROMGEVING 2006; EINDRAPPORTAGE**

G. De scholen met een aanvraag voor een extra bijdrage

De regeling kent naast de standaardbijdrage tevens de mogelijkheid om een extra bijdrage aan te vragen. Deze extra budgetten stonden ter beschikking, verdeeld over twee tranches (termijnen). De extra bijdrage stond niet open voor aoc's. In de steekproef is een overeenkomstig percentage scholen opgenomen dat in de eerste en tweede tranche een beroep heeft gedaan op deze mogelijkheid. Daarbij is tevens de situatie waarin een extra bijdrage is afgewezen verdisconteerd.

Aanvraag extra bijdrage	Procentuele verdeling	In de steekproef
Eerste tranche	20,68%	9
Tweede tranche	14,35%	6
Totaal	35,03%	15